

Kulturskyltar

Piteås historia började på 1300-talet med den gamla kyrkan i Långnäs. Redan hundra år senare flyttade man till Öjebyn där Piteå stad grundades år 1621. Efter en storbrand 1666 beslutades att staden skulle flytta längre mot havet, till Hägg-holmen, där Piteå ligger än i dag.

Kulturskyltar har satts upp i centrala Piteå och Furunäset för att levandegöra de kulturmiljöer och kulturpersonligheter som funnits. De är placerade i anslutning till kulturplatser, byggnader, gator och minnesmärken.

Vi har låtit bygga upp en fiskarstuga och intill den konstruerat en kulturmiljö för att lättare åskådliggöra den historia vi vill berätta.

Dessutom har kopior gjorts på historiska tecken som fortfarande finns kvar ute i vår skärgård, som exempel ”labyrinten” och ”liggande hönan”.

Skyltarnas placering gör att du kan ta en historisk promenad i vår vackra stad.

Det finns också skyltar liknande kulturskyltar placerade i Öjebyn, Framnäs, Karlbergsområdet samt Svensbylidja i Svensbyn. Dessa skyltar har kommit till efter att Kultur Fritid beviljat bidrag till Solanderföreningen, föreningen Karlberg samt Svensby hembygdsförening, vilka tagit fram underlag till textinformation och därefter sett till att skyltar tillverkats och placerats ut. Respektive förening ansvarar för framtida underhåll av skyltar de satt upp.

Du som har tankar, idéer eller frågor gällande kulturskyltning kan kontakta Kultur Fritid, Piteå kommun vxl 0911-69 60 00.

Kultur Fritid

2008

Kultur Fritid, Piteå kommun

Foto: Tore Sundström och Tommy Stoltz

© Lantmäteriverket Medgivande MS2007/05319

Kulturskyltar

- 1 Rådhusorget
- 2 Rådhuset
- 3 Trivialskolan
- 4 Detaljhandeln
- 5 Piteå - Norrbottens residensstad
- 6 Pingstkyrkan
- 7 Norrbottens första lasarett
- 8 Badhuset
- 9 Stadsparken
- 10 Strömbacka herrgård
- 11 Sunds- och Strömsundskanalen
- 12 Översiktsskylt Norrmalm
- 13 Liggande hönan
- 14 Tages bro
- 15 Kandalaksha
- 16 Saint Barthélemy
- 17 Vänortsparken
- 18 Kurirkajen
- 19 Fiskarstugan
- 20 Båtlänningen
- 21 Gistgården
- 22 Labyrint
- 23 Fiskare på Norrmalm
- 24 Krukmakaregatan
- 25 Båtbyggare på Norrmalm
- 26 Repslagaregatan
- 27 Översiktsskylt Norrmalm
- 28 Odd Fellowhuset
- 29 Kyrkbrotullen
- 30 Tingshuset
- 31 Prästgården
- 32 Christinaskolan
- 33 Nils Edén
- 34 Jakobs brunn
- 35 Blomska gården
- 36 Piteå stads kyrka
- 37 Stadshotellet
- 38 Nykterhetsrörelsen i Pitebygden
- 39 Järnväg till Piteå
- 40 Sjöfartshandeln
- 41 Hamnen
- 42 C J Boström
- 43 Byxtorget
- 44 Daniel C Solander
- 45 Storgatan
- 46 Jowahuset

① *Rådhusetorget*

Piteå stad flyttades till Häggholmen 1667. Tidigare låg staden i Öjebyn. På Häggholmens högsta krön anlades ett torg. Enligt den tidens venetianska ideal fick torget en kvadratisk form med slutna hörn. Torget blev stadens hjärta och centrum för handel och offentlig verksamhet.

Byggnaderna vid torget räknades som de förnämsta i staden. Rådhuset, Trivialskolan och landshövdingens residens var belägna här.

Rådhusetorget i Piteå och Stortorget i Uppsala är de enda 1600-tals torg i venetiansk stil som finns kvar i Sverige.

② *Rådhuset*

Rådhuset är det tredje på samma plats, de två föregående brändes ner.

Det första av ryska soldater 1721 och det andra av en berusad sjöman 1806.

Nuvarande byggnad stod klar i mitten på 1840-talet och inrymde länge stadens styrelse och förvaltning. Här låg också en gång rådhusrätten, stadens domstol. Det sista stadsfullmäktigemötet i rådhuset hölls 1969.

Rådhusrätten upphörde redan 1942.

Huset har under olika perioder inrymt såväl lönnkrog, polisstation, telegrafstation, tidningsredaktion, bibliotek och museum.

Det byggnadsminnesförklarades 1994.

3 *Trivialskolan*

Redan på 1600-talet fanns ett högre läroverk i Pitebygden, trivialskolan. I trivialskolan fick endast pojkar gå. Eleverna var oftast barn till välbärgade föräldrar med viktiga positioner i samhället. I trivialskolan undervisade man i latinsk grammatik, vältalighetslära och argumentationskonst.

När ryssarna brände ner staden 1721 förstördes även skolan. Skolhuset återuppbyggdes redan 1723, men ersattes på 1810-talet av ett nytt och modernare. Undervisningen flyttades från trivialskolan till nuvarande Christinaskolan 1895. Systrarna Kraeft drev därefter en flickskola i byggnaden. Flickskolans verksamhet upphörde 1905 i samband med att samrealskolan infördes.

4 *Detaljhandeln*

Borgarna förlorade sin ensamrätt att bedriva handel i samband med att handelsfrihet infördes i Sverige 1864. Nu kunde alla ägna sig åt den verksamheten, även kvinnorna och de som bodde på landsbygden. Handlarna och butikerna blev allt fler. Affärsdisken var handelsbodens centrum. Bakom den stod expediten och plockade fram, väjde samt paketerade de varor kunden ville köpa. Ända in på 40-talet var färdigpackade varor ovanliga. De mesta köptes över disk eller styckevis och paketerades vid disken.

Denna byggnad, Ulven 6, byggdes i början på 1800-talet. Den gamla affärsfasaden i trä är en av få bevarade i Norrbotten.

5 *Piteå - Norrbottens residensstad*

1818-1856

Norrbottens län bildades i samband med att Västerbottens län delades 1810. Regeringen utsåg Piteå till residensstad 1818. Valet föll sig naturligt eftersom staden var störst i länet och låg i en folkrik trakt. Landshövdingens ämbetsbostad låg vid Rådhusorget och under de drygt 38 åren som Piteå var residensstad hann fem landshövdingar komma och gå.

I huset framför dig var länsstyrelsens administration inrymd. En skicklig ”kupp” av Luleås politiker 1856 ledde till att Piteå förlorade sin status som residensstad. Konsekvenserna av förlusten märktes snart. Piteå tappade mark inom såväl skolväsendet, sjukvården och försvarsmakten till den nya residensstaden Luleå.

6 *Pingstkyrkan*

Piteå Baptistförsamling bildades 1860. Till en början bestod församlingen av sju medlemmar. Men bara ett par år senare hade medlemsantalet mångdubblats. Församlingen beslöt 1891 att bygga kapellet Betel, som vi i dag kallar Pingstkyrkan. Byggnadskostnaderna blev höga vilket medförde att baptistkapellet såldes redan efter fyra år. Fram till och med 1920-talet ägdes det av Missionsförsamlingen.

Filadelfia bildades 1937 av en grupp som lämnade Piteå Baptistförsamling. För att få en gudstjänstlokal köpte de kapellet Betel som 1939 övertogs av Pingstförsamlingen i Piteå.

Pingstkyrkan har liksom ett flertal andra hus i Piteå byggts med avskuret hörn. Detta byggnadssätt kom till i slutet av 1800-talet, i avsikt att underlätta för trafiken med häst och vagn.

7 *Norrbottens första lasarett*

Norrbottens första lasarett inrättades i Piteå 1827. Att placera lasarettet här föll sig naturligt eftersom Piteå på den tiden var både residens- och regementsstad.

I juli 1858 fattade lasarettet eld och branden spred sig snabbt i träbyggnaden. Sjukhuspersonalen gjorde allt de kunde för att rädda patienterna. De lyckades inte helt. En lam kvinna från Överluleå föll offer för lågorna.

Efter branden uppstod en kamp mellan Piteå och Luleå om var lasarettet skulle byggas upp. Lokalpatriotism och gammal rivalitet gjorde frågan omöjlig att lösa. För att få ett slut på tvisten beslutade regeringen att städerna skulle få bygga var sitt lasarett.

Den byggnad som står här idag, stod klar 1868. Byggnaden fungerade som lasarett fram till 1915, då verksamheten flyttades till det nya lasarettet på Strömnäs.

8 *Badhuset*

Ett kallbadhus anlades vid Strömsundskanalen 1878. Stadens förmögna handlare tog initiativ till att bygga det. Sex år senare fick Piteborna sitt första varmbadhus, beläget i anslutning till kallbadhuset och Strömsundskanalen. Vattnet värmdes med en ångpanna på två hästkrafter. Badet blev mycket omtyckt, speciellt av barnen.

Senare introducerades ångskåpsbad, tallbarrsbad och gyttjebad vid badhuset. Man kunde även sola vid en kvartslampa. Badhuset övergick från privat till kommunal ägo 1917 och en badmästare anställdes. Att bada i första klass kostade då 1:25 kr. Andra klass, utan tvål och badlinne, kostade 50 öre.

Badhuset avvecklades när simhallen i Munksund togs i bruk 1938.

9 Stadsparken

Stadsparken anlades 1859.

Telegrafkommisarie Lars Adam Ringius planterade de första träden. Ringius hade ett brinnande intresse för trädgårdsskötsel och ville försköna sitt Piteå.

Cembratall, poppel, ornäsbjörk, vitgran, cypressträd och lärkträd var några av de träd han planterade.

Ringius kom att vinna flera internationella priser för sina djärva planteringar i denna nordliga region.

10 Strömbacka herrgård

Konsul Arvid Hedqvist lät 1917 bygga Strömbacka herrgård. Arvid var son till den legendariske patron Hedqvist. Förutom själva herrgården anlades en stor trädgård, ladugård, stall och rättarbostad.

Bygget kostade en miljon kronor, ett stort belopp på den tiden. Patron Hedqvist lär ha klagat på sin son: ”Det var f-n så dåligt investerade pengar, Arvid”. Fadern fick rätt. Bara några år efter konsulns död 1933 såldes herrgården till landstinget för endast 60 000 kronor.

Inredningen var exklusiv med ektrappor och stora kakelugnar. Själva huset var däremot ett fuskbygge, uppförd med knubb och annat restvirke från sågen i Storfors.

Landstinget överlät egendomen som gåva till Piteå stad i slutet av 60-talet. Idag fungerar Strömbacka herrgård som restaurangskola. Herrgården har även givit namn åt den intelligande Strömbackaskolan.

11 Sunds- och Strömsundskanalen

Piteå stad flyttades till Håggholmen 1667. Håggholmen var länge en ö skild från fastlandet av Kyrksundet och Strömsundet. Kyrksundet stensattes i slutet av 1800-talet och blev till en vacker kanal mitt i staden. Kanalen fick namnet Sundskanalen.

Mellan 1925 och 1929 fylldes den då kraftigt uppgrundade kanalen igen. I dag löper Sundsgatan där Sundskanalen en gång låg.

Strömsundet stensattes 1878 och fick därefter namnet Strömsundskanalen. Strömsundskanalen skiljer fortfarande fastlandet från Pitholmen, som är en av Sveriges största öar.

Översiktsskylt

12 ● Norrmalm

Ett unikt trähusområde från 1700-talet där sjömän, fiskare och hantverkare levte tillsammans.

Trångt på Håggholmen

Piteå stad grundades 1621 i Öjebyn. Efter branden 1666, då hela staden ödelades, beslutade man att flytta den längre ut mot havet till Håggholmen, dess nuvarande plats. Med tiden blev det trångt på den lilla holmen där bebyggelsen samlats. År 1781 anlades därför stadsdelen Norrmalm för att bereda boplats för fler invånare.

Norrmalm, den nya stadsdelen

Norrmalm kom att bli den stadsdel där sjömän, fiskare och hantverkare hade sina bostäder. Hantverkarna hade ofta sina verkstäder i särskilda hus på gårdstomten. Fiskarna hade sin arbetsplats i skärgården. En del av sysslorna, som att laga nät, gjorde man hemma på Norrmalm.

Vid 1800-talets slut fanns flera små butiker inom området, där man kunde köpa bröd, mjölk, kött och andra livsmedel.

Påtagliga spår av 1700-talet

De första hus som byggdes på Norrmalm var enkla, och bestod ofta av kök, förstuga och kammare. Ett 40-tal hus från denna tid finns fortfarande kvar. Områdets smala tvärgator är också påtagliga spår efter 1700-talets Norrmalm.

Efterhand byggde många ut sina hus med nya rum, vindsvåningar och nya förstugor. De hus som byggdes i slutet av 1800-talet fick avskurna hörn mot gatan. Detta underlättade för trafiken med häst och vagn.

Med sin mångfald av små trähus från slutet av 1700- och början av 1800-talet, utgör Norrmalm i dag det bäst bevarade trähusområdet i övre Norrland.

13 *Liggande hönan*

Trakterna kring Jävre har länge varit kända för sina många fornlämningar. Ovanligast och märkligast bland dessa är den så kallade liggande hönan. Den består av ett stort stenblock som vilar på tre mindre stenar.

Den liggande hönan uppfördes troligen för cirka 2000 års sedan. Vilka som byggde den och vad den användes till kan man inte säkert säga. Det finns flera teorier och förklaringar. En av dessa menar att den är av samiskt ursprung.

14 *Tages bro*

Tages bro byggdes 1972. Bron fick en vacker välvd form för att göra det möjligt för båtar att passera under den. I samband med brobygget iordningställdes även grönområdet mellan Sundsgatan och Kurirkajen.

Tage Hansson, den dåvarande socialchefen och kommunalfullmäktiges ordförande, bodde på Norrmalm och arbetade i stadshuset. I folkmun döptes bron genast till "Tages bro", syftande på att Tage nu fick kortare väg till sin arbetsplats.

15 *Kandalaksha*

Kandalaksha är den äldsta staden på Kolahalvön i Ryssland.

Kommunen har ca 70 000 invånare, är belägen vid Vita Havets innersta vik och har en intressant och storslagen skärgård.

Kommunfullmäktige i Kandalaksha och Piteå tog beslut om väskapliga förbindelser mellan de båda kommunerna 1986 och för Piteås räkning skrev Axel Bogren under avtalet om vänortssamarbete.

Som ett erkännande av vänortsutbytet städerna mellan finns det en gata i Kandalakshas innerstad som heter ”Piteågatan”. På motsvarande sätt finns det i Piteå ”Kandalaksha-promenaden” som du just nu befinner dig på.

16 *Saint Barthélemy*

Saint Barthélemy (S:t Bart) är en ö i Västindien och utgör en kommun i franska översjöiska departementet i Guadeloupe.

De franska kolonisterna anlände i mitten av 1600-talet. Under 1700-talet lyckades emellertid Gustav III förmå Ludvig den XVI att överlåta ön till Sverige.

S:t Bart kom att bli svensk koloni 1785 – 1878 och staden Gustavia grundades. I början av 1800-talet tävlade Gustavia med Uppsala och Gävle om att vara Sveriges sjätte största stad.

I februari 1976 försökte fyra medlemmar av Piteå Segelsällskap ”återerövra” S:t Bart utan någon större framgång. Försöket ledde dock till att en delegation från ön året därpå besökte Piteå. Resultatet av besöket blev att Piteå kommunfullmäktige 22 december 1977 fattade formellt beslut om vänortsförhållande mellan Piteå och Saint Barthélemy.

17 *Vänortsparken*

Vänorter bidrar till att skapa gemenskap mellan folk och länder och som en symbol för att Piteå är en del i en global helhet finns denna vänortspark.

Beslutet om en vänortspark fattades av kommunfullmäktige 2006 och den invigdes i samband med 20-årsjubileumet av vänortssamarbetet med vår ryska vänort Kandalaksha.

18 *Kurirkajen*

Ångbåtsvisslan ljuder från passagerarbåten Kurir. Det är sommar år 1903.

På kajen väntar ett tiotal människor på att åka med båten till Luleå. Alla har kommit i god tid för att inte missa båten.

Den går bara tre gånger i veckan.

Människorna tycker att det är bra med en båtförbindelse till Luleå. Resan i båten är mycket bekvämare än gästgivarskjutsen på den dåliga landsvägen. Dessutom tar resan bara tre och en halv timme.

Ångaren Kurir trafikerade sträckan Piteå-Luleå mellan åren 1902-1928.

19 *Fiskarstugan*

Det viktigaste fisket i Piteå skärgård var strömmingsfisket, som pågick från midsommar till mitten av augusti. Under denna tid bodde fiskaren och hans familj i en fiskarstuga i yttre skärgården. Hela familjen deltog i det tidsödande arbetet.

Fram till första världskriget var fiskaren hänvisad till att ro eller segla. Transporttiderna var långa och därför placerades stugan så nära fiskegrynnorna som möjligt. När båtmotorerna kom, kunde man transportera färsk fisk in till staden.

Fiskarstugan var mycket enkel och bestod ofta av en timring med en tillbyggd sval. I svalen förvarades allehanda redskap och där fanns ofta en extra sovplats. I fiskarstugan levde man enkelt. Ljus och värme fick familjen från den öppna spisen, där också maten lagades.

20 *Båtlänningen*

Fiskelägets båtlänning anlades på en skyddad plats med goda hamnförhållanden. Uppdraget rensades från sten, som lades i strängar på ömse sidor. Ett underlag av smala stammar av al eller tall minskade friktionen när båten drogs upp. Ett gångspel underlättade arbetet ytterligare.

Strömmingsfisket skedde under natten. När båtarna i gryningen återvände till fiskeläget stod hela familjen samlad för att hjälpa till. Om fiskelyckan varit god var det ett tungt arbete att dra upp den fullastade båten.

När strömmingarna skakades från skötarna stod familjemedlemmarna på ömse sidor om båten. Sedan skulle fisken sköljas och rensas, "gilas". Vid gilningen lyftes tarmar och gälar ut. Strömmingen saltades in i stora kar och förpackades slutligen i mindre träkärl.

Först när säsongen var slut togs fisken i land för försäljning.

21 *Gistgården*

På gistgården stod torkställningar, "gistvallar", för skötar, ryssjor och andra nät. Gistvallarna byggdes av granstolpar, som grävdes ner i backen eller stöttades med små stenrösen.

Efter varje nattligt strömmingsfiske sköljdes skötarna, varefter de hängdes upp på gistvallarna för att torka. Skötarna var handbundna av bomullsgarn, vilket var mycket känsligt för rötangrepp. Innan nya skötar kunde användas måste de impregneras. Detta skedde i ett färgbud, "tåla", bestående av vatten, grankottar, gran- och albark samt soda eller hårdlut.

Tålan kokades i en stor järngryta.

Strömmingen var ett baslivsmedel och därför var skötarna de viktigaste redskapen. Den noggranna omvårdnaden, tålning och torkning, förlängde redskapens livslängd och var en förutsättning för ett framgångsrikt fiske.

22 *Labyrint*

Vid gamla säsongsfiskeplatser hittar man labyrinterna.

Med sin gåtfulla form, omsorgsfullt lagda, har de länge fascinerat människor. Kanske lades de av fiskare som använt dem vid ritualer för att förbättra fångsterna och öka säkerheten på det nyckfulla havet.

I Sverige har man hittat omkring 300 labyrinter. En tredjedel av dem återfinns vid Norrbottens kustland.

En del labyrinter är mycket gamla, de äldsta i Pitebygdens är drygt 1000 år. Labyrinterna kan variera i storlek och form. En del är små och enkla, andra är upp till 20 meter i diameter och lagda i komplicerade mönster.

23 *Fiskare på Norrmalm*

På den här gården bodde i början av 1900-talet en av Piteås mest kända yrkesfiskare. Han hette Svegder Berggren.

Fiskaryrket var hårt och slitsamt.

När Berggren skulle ut på grynnorna för strömmingsfiske, började han sin färd redan vid middagstid. Han var inte hemma förrän klockan sex på morgonen. Då återstod arbetet med att reda ut näten och rensa fisken.

Under många år arrenderade Berggren Piteå stads laxfiske vid norra sidan av Vargön. Vintertid fångade han gädda och lake med krokar och nät under isen.

24 *Krukmakaregatan*

Kakelugnar var populära under 1800-talet, särskilt inom borgarklassen. På Norrmalm och i synnerhet längs Krukmakaregatan, bodde flera hantverkare som tillverkade kakelugnar.

Leran till kakelplattorna bearbetades i en lerbråka. Bråkan drevs runt av en häst. Kakelplattorna formades sedan för hand och brändes i stora ugnar. Tillverkningen av kakelugnar var kostsam, då råvarorna inte fanns i bygden. Både leran och råmaterialet till glasyren köptes söderifrån och fraktades till Piteå med båt.

Yrket som kakelugnsmakare gick i arv. Familjerna Hortman, Wiksten och Engstrand var kakelugnsmakare här i flera generationer. De sista kakelplattorna brändes 1908 på Krukmakaregatan.

25 *Båtbyggare på Norrmalm*

Förr i tiden fanns många båtbyggare i Piteå. Flera av dem bodde här på Norrmalm.

Båtbyggare August Lundqvist hade sin verkstad i detta hus. När August skulle tillverka en båt började han med att välja ut lämpligt material. De flesta båtar byggdes av gran. Båtarna blev lättare så. Sedan skulle virket sågas och hyvlas till. Därefter värmdes träplankorna i ånga så att de kunde formas efter skrovet. Plankorna sammanfogades sedan med kopparnitar. Skarvarna som uppstod mellan brädorna tätades med renhår och tjära.

Några ritningar gjordes aldrig. August och de andra båtbyggarna litade till sin yrkesskicklighet. På så sätt blev varje båt ett original.

26 *Repslagaregatan*

På 1800-talet fanns många skeppsvarv runt om i Pitebygden, efterfrågan på rep var då särskilt stor. Repen tillverkades för hand på repslagarbanor i stadens utkanter. Banorna kunde vara upp till 300 meter långa. De flesta av stadens repslagare bodde efter denna gata, Repslagaregatan.

Repslagaryrket var slitsamt. Fibrerna dammade och spinningen frestade hårt på fingrarna, särskilt när det var kallt. Många repslagare fick svårartad hosta och reumatism. Repslageriet i Piteå upphörde 1930. Knut Hübinette var stadens siste repslagare.

27 *Norrmalm*

Se sidan 8

28 *Odd Fellowhuset*

Detta hus byggdes 1883. Till en början användes lokalerna av Västerbottensbanken och Piteå Sparbank. Västerbottensbanken lämnade byggnaden redan 1894, medan Piteå Sparbank stannade 40 år till.

År 1900 fick Piteå Sparbank sällskap i huset av den nybildade Odd Fellow-logen. Logen var då den nordligaste i hela världen.

Huset är byggt av timmer med en fasad av puts. Den ursprungliga exteriören var rikligt dekorerad. Genom åren har dock det forna bankpalatset byggts om och fått en enklare fasad.

29 *Kyrkbrotullen*

Den fria handeln på landsbygden förbjöds av Gustav II Adolf på 1610-talet. Handeln skulle i stället ske i staden och under kontrollerade former. Lagarna om att varje stad skulle ha en tull instiftades ungefär samtidigt.

Att Piteå låg på en ö var en fördel. De varor som kom landsvägen kunde lätt kontrolleras, antingen här vid Kyrkbron eller vid Strömsbron. De som anlände sjövägen möttes av tulltjänstemännen vid den södra hamnen.

Tullen gjorde staden rikare och landsbygden fattigare. Bönderna fick inte längre ägna sig åt handel utan skulle enbart bruka jorden och hålla boskap. Borgarna var de som tjänade mest på de nya reglerna. De blev en privilegierad klass i samhället.

30 *Piteå Tingshus*

Arkitekt: John Åkerlund

Piteå tingshus är ett exempel på en uppmjukad 40-talsfunktionalism*.

Byggnaden stod färdig 1951 och består av två vinkelställda byggnadskroppar.

Den övre våningen inrymde ursprungligen häradshövdingens bostad. Bottenplanet upptogs av tingsal, expedition, väntrum och olika arbetsrum.

Det utskjutande mittpartiet markerar tingssalens placering. Halvreliefen, som kröner partiet, visar Piteå och Älvsby tingslags sigill med Johannes Döparens huvud och en balansvåg.

Piteå Tingsrätt upphörde att vara en självständig enhet 2002 och infogades i Luleå tingsrätt. Trots att användandet av tingshuset idag delvis är ändrat, har byggnaden i stort kvar sin ursprungliga karaktär.

* Funktionalismen, funkis, växte fram under 1920-talet. Man strävade efter ljus, enkelhet och ändamålsenlighet. Utsmyckning som inte ansågs ha någon uppgift togs bort.

31 *Prästgården*

Piteå stad blev ett eget pastorat 1901. En prästgård skulle nu byggas åt den kommande kyrkoherden. Det upprättades ett ritningsförslag med elva rum och kök samt en stor sal i vindsvåningen.

Kritiska röster hördes snart, det planerade huset var överdådigt, tyckte man. Trots missnöjet påbörjades byggnationerna 1903 enligt upprättade ritningar.

Fem kyrkoherdar kom att bo här.

Den siste var Birger Viking, kyrkoherde 1962-1973.

32 *Christinaskolan*

Skolan byggdes 1894 och var till en början ett lägre elementärläroverk där endast pojkar fick gå. Den ombildades till en samrealskola 1905 och öppnades därmed också för flickor. Samrealskolan kan liknas med dagens högstadium.

Den sista årskullen elever på Piteå samrealskola tog sin examen 1963. Skolan fick därefter namnet Christinaskolan efter drottning Christina. Fram till början av 1970-talet var skolan en gymnasieskola, sedan blev den en högstadieskola.

Namnet Christinaskolan har genom åren irriterat många Piteabor, eftersom drottningen aldrig visade något större intresse för Piteå.

33 *Nils Edén*

Nils Edén föddes i Piteå 1871. Under sin livstid gav han ut flera historiska verk, men blev mest känd för sina år som Sveriges stadsminister. Vid 18 års ålder flyttade han till Uppsala för att studera vid universitetet. Han disputerade 1899 för fil. doktorsexamen och fyra år senare blev han professor i historia.

Redan som ung började Nils Edén intressera sig för politik. Han blev liberalernas partiledare 1915. Två år senare valdes han till Sveriges stadsminister.

Han bildade en koalitionsregering med sju liberaler och fyra socialdemokrater, vilken blev Sveriges första parlamentariska regering.

Under hans ledning genomfördes bland annat reformen om åtta timmars arbetsdag. Nils Edén avslutade sin

karriär som landshövding i Stockholms län 1920-1938.

34 *Jakobs brunn*

Under 1800-talet blev Piteå en känd kurort, mycket tack vare en kvinna vid namn Catharina Magdalena Enberg. Madam Enberg som hon kallades tog strid mot spriten och omkring 1850 lät hon, på egen bekostnad, rensa upp och dränera runt Jakobs brunn.

Hon lyckades med syftet att få stora skaror av människor att kontinuerligt dricka av vattnet. Under brunnskurererna fick man inte dricka vare sig sprit eller vin och i övrigt skulle man vara måttlig med mat och dryck.

Jakobs brunn förlorade betydelse mot slutet av 1800-talet men fick ett uppsving under senare delen av 1920-talet då man fann att vattnet var radioaktivt, vilket ansågs vara ett kraftfullt botemedel mot sjukdomar.

35 *Blomska gården*

Denna 1700-tals gård har fått sitt namn efter familjen Blom som köpte gården 1877. Blomska gården stod ursprungligen inne i staden vid Lillbrogatan.

När gatan breddades 1936 var huset tänkt att rivas. Men Piteås hembygdsvänner hade andra planer. De hade länge sökt en lokal för ett museum. Eldsjälen och stadsfullmäktigeledamoten Olov Selinus drev frågan hårt. Det gav utdelning 1936 då stadsfullmäktige överlät Blomska gården till hembygdsföreningen.

Huset flyttades till Kvarnbacken och museet invigdes under pompa och ståt 1942.

Museet flyttades till rådhuset 1979. Blomska gården står fortfarande kvar på Kvarnbacken och blickar majestätiskt ut över Norra Stadsfjärden.

36 *Piteå stads kyrka*

Piteå stad flyttades till sin nuvarande plats 1667. Under de första åren saknade stadsborna en egen kyrka. Varje söndag fick de färdas till Öjeby kyrka för den obligatoriska gudstjänsten.

Stadens egen kyrka stod klar först 1684.

Kyrkan byggdes helt i trä. Byggnadsstilen var påverkad av rysk arkitektur. Från början hade man ingen uppvärmning i kyrkan. Vintertid var organisten tvungen att mjuka upp sina fingrar i en låda med varm sand.

Den 14 juni 1721 brände ryssarna Piteå stad. Den enda byggnad som skonades var kyrkan. I dag är Piteå stads kyrka en av de äldsta träkyrkorna i Norrland.

37 *Stadshotellet*

Societetshuset vid Uddmansgatan brann ned 1888.

Borgarna i staden stod nu utan nöjeslokal. Det fanns också problem med att inkvartera affärsresenärer söderifrån. Man beslöt därför att bygga ett stadshotell till en kostnad av 250 000 kronor.

Befolkningen rasade. Vattnet i staden var förorenat. Man ville att pengarna i stället skulle användas till byggandet av vattenledningar.

Stadshotellet stod klart 1906. Byggandet av vattenledningar sköts på framtiden.

Hotellet delades in i tre huvudavdelningar; resandeavdelningen, restaurangavdelningen och festvåningen. De båda matsalarna var smakfullt inredda med fina trämöbler. I kaféet var däremot bord och stolar gjorda av stål. Kanske räknade man med att det skulle bli slagsmål där. I dag är Piteå stadshotell ett av de få kvarvarande genuina stadshotellen i Sverige.

38 *Nykterhetsrörelsen i Pitebygd*

Piteås första nykterhetsförening bildades 1874. I början var nykterhetskraven inte så hårda, föreningen tillät sina medlemmar att dricka öl och vin. Brännvin, konjak och andra starka drycker var däremot förbjudna.

I mitten av 1800-talet grundades en ny nykterhetsrörelse i Amerika, International Order of Goodtemplars, IOGT. Denna förening förespråkade absolut nykterhet, och blev snabbt populär.

I Piteå bildades IOGT 1883.

Det gamla godtemplarhuset, som låg vid Hamnplan, eldhärjades 1896, men reparerades och såldes av föreningen 1932. Detta hus, som i folkmun kallas Gotis, uppfördes 1935.

39 *Järnväg till Piteå*

En lokomotivvissla ljuder vid stadens nybyggda järnvägsstation. Det är höst 1915. Efter nästan tjugo års politiskt arbete och fyra års byggande har Piteå äntligen fått anslutning till stambanan, den järnväg som förbinder Norrland med södra Sverige.

Det blir bekvämare för ortsborna nu. Tidigare har den närmaste stationen legat i Älvsbyn. Dit har man varit tvungna att ta sig med egen häst eller gästgivar skjuts.

Järnvägen har också gett stadens invånare en ny sevärhet, det pampiga stationshuset.

SJ rev 1985 det kulturhistoriskt värdefulla stationshuset.

Persontrafik på järnvägssträckan Piteå-Älvsbyn pågick mellan 1915-1972.

40 *Sjöfartshandeln*

Piteåborna har länge varit beroende av sjöfartshandel. Redan på 1300-talet seglade bönderna regelbundet till Stockholm för att sälja och köpa varor.

Det man sålde var oftast fisk, hudar, skinn och smör. Salt och spannmål var livs-nödvändiga varor som de köpte med sig hem. Denna transport kallades "bonde-seglationen".

Men på 1600-talet instiftades lagar som gjorde att sjöfartshandeln endast blev tillåten för städernas borgare. Efterfrågan på bräder och tjära ökade under 1700-talet. Dessa produkter blev under lång tid Piteås viktigaste exportvaror. Trä- och pappersindustrin är fortfarande av stor betydelse för Piteås sjöfartshandel.

41 Hamnen

Piteå stad flyttades till sin nuvarande plats 1667. Det nya läget gav invånarna tillgång till en djup och väl skyddad hamn.

Hamnen låg ungefär där du står nu.

I början av 1800-talet skapade landhöjningen problem. De större fartygen kunde inte längre ta sig in till staden utan blev tvungna att lasta om vid Lövholmen.

Under 1860-talet muddrades en farled in till staden. För första gången fick hamnen en riktig kaj.

Muddringen blev bara en tillfällig lösning. Problemen med uppgrundningen återkom. Då djuphamnen i Haraholmen färdigställdes 1973 blev Piteå återigen en värdig sjöstad.

42 C J Boström

Christoffer Jakob Boström föddes i Piteå 1797.

Trots att han kom från ett fattigt hem, hans far var skeppstimmermann, kunde han skaffa sig en lång utbildning som han själv lyckades bekosta. C J Boström verkade som professor i filosofi i Uppsala och tjänstgjorde även vid Oskar 1:s hov.

Han har av många kallats ”Sveriges Platon” och hans teorier har haft stort inflytande på det andliga livet i Sverige. Han ansåg att bakom den värld som vi kan uppfatta med våra sinnen, finns eviga andliga idéer.

Eftersom hans starka sida inte var att skriva höll han föreläsningar för att föra ut sina idéer, vilket medförde att det blev hans elever och lärjungar som förde hans teorier vidare.

43 *Byxtorget*

På denna plats låg Societetshuset. Huset brann ner 1888. På den mark som frilades vid branden anlades en vacker park. Denna nya öppna plats mitt i staden kom att kallas för Byxtorget. När Uddmansgatan breddades på 1950-talet togs parken bort.

Degermarks café, Lindgrens mode, skrädderierna Grass´ och Ax´ var några av de affärsverksamheter som vid sekelskiftet drevs i anslutning till Byxtorget.

Ingen vet med säkerhet varifrån namnet Byxtorget kommer. Kanske var det närheten till de två skrädderierna som gav Byxtorget dess namn.

44 *Daniel C Solander*

Daniel Solander föddes i Öjebyn 1733.

Som suttonåring började han läsa vid Uppsala universitet där Carl von Linné blev hans lärare.

Under studietiden återvände han ofta till sin hembygd, bland annat för botaniska expeditioner i Pite- och Torneå lappmark. Efter studierna reste han till England och fick anställning vid British Museum.

Linné ville att Daniel Solander skulle överta hans professur i Uppsala, men ödet ville annorlunda. Vännen Joseph Banks lyckades övertala honom att följa James Cook på en världsomsegling. De seglade till Australien och Nya Zeeland där han gjorde en mängd nya upptäckter inom botaniken och naturhistorien.

Daniel Solander blev hedersdoktor vid universitetet i Oxford 1771 och han har efterlämnat stora samlingar och bestående verk inom botaniken och zoologin.

45 *Storgatan*

Piteå stad flyttades till Håggholmen 1667. Tidigare låg staden i Öjebyn.

Byggandet av stadens gator och kvarter styrdes redan från första början av en stadsplan. En lång gata där boende och handel skulle få sitt centrum anlades på Håggholmens krön. Gatan blev en pulsåder genom staden med Rådhusorget i dess mitt.

Gatan fick namnet Storgatan. Storgatan stängdes för biltrafik 1961 och blev Sveriges första gågata. Gågatan blev en succé och till glädje för både pitebor och besökare.

46 *Jowahuset*

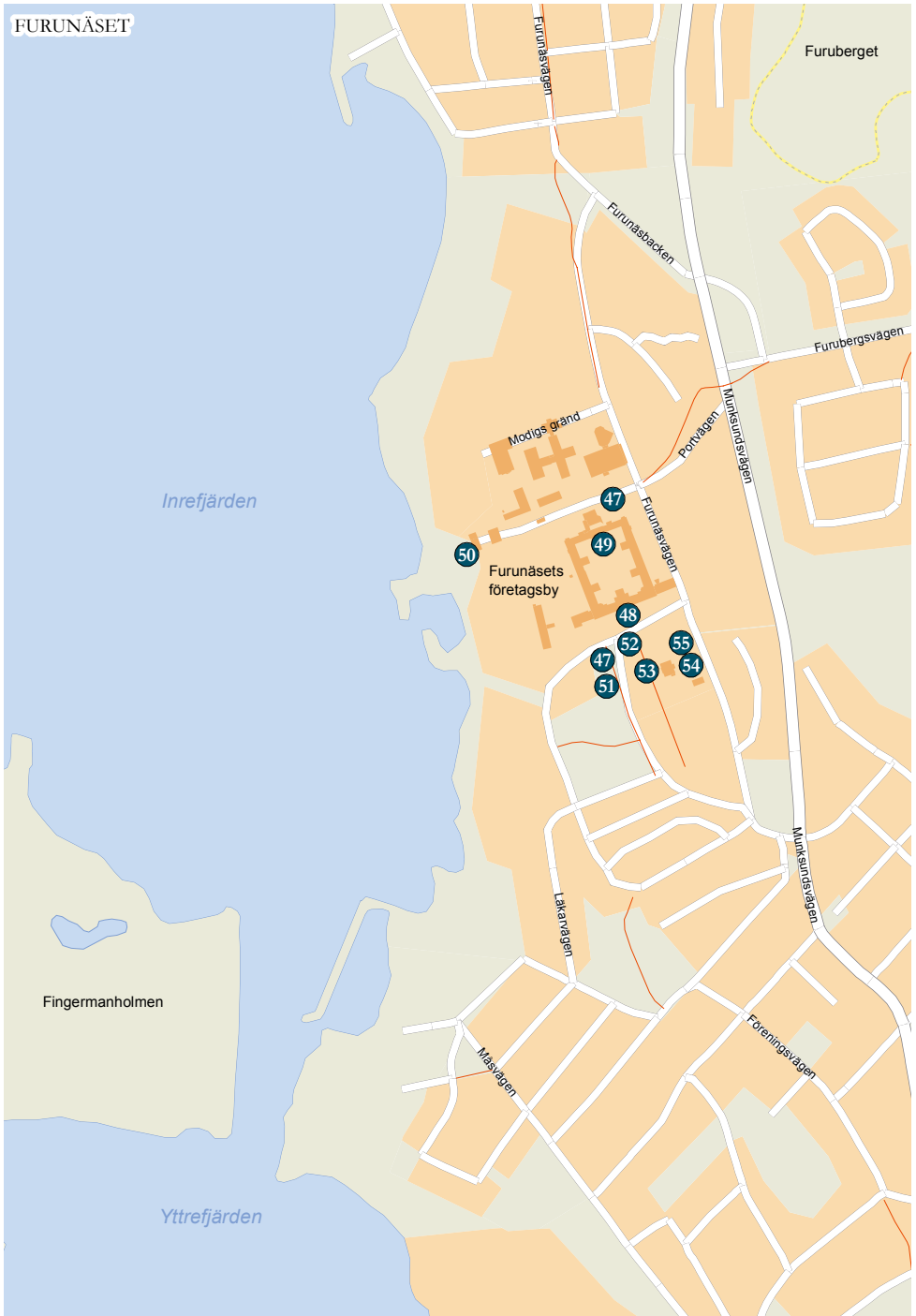
Johan Otto Wallstén köpte detta hus 1912. I huset drev han till en början en färghandel. Verksamheten utökades efter hand med försäljning av fotoartiklar och bensin.

1926 brann kvarteret Linden. Det var den största stadsbranden under 1900-talet. Jowahuset var en av de få byggnaderna i kvarteret som klarade sig undan lågorna.

Kulturskyltar Furunäset

- 47 Dåtid möter nutid
- 48 Hospitalbyggnaden
- 49 Borggården
- 50 Bryggeriet
- 51 Köksträdgården
- 52 Parken
- 53 Doktors Villan
- 54 Sparkmuseet
- 55 Doktors Villans park

47 *Dåtid möter nutid*

Furunäsets bebyggelsehistoria tar sin början 1886. Då gjorde Medicinalstyrelsens chef A. Almén och dess arkitekt Axel Kumlien en resa till Norr- och Västerbotten för att söka en lämplig byggnadsplats för ett mentalsjukhus för Övre Norrland. Efter omfattande och noggranna undersökningar påträffades en lämplig plats på ön Pitholmen, 2 kilometer från Piteå stad.

Förutom hospitalbyggnaden tillkom redan från början vissa personalbostäder, även dessa ritade av Kumlien. Vid invigningen ansågs Furunäsets sjukhus vara det mest storartade byggnadskomplexet i hela Norrland. Anläggningen var en blandning av anstalt, trädgård och villastad.

1987 såldes Furunäset till ett kommunalt fastighetsbolag och området har sedan dess fungerat som företagsby.

48 *Hospitalbyggnaden*

Den stora hospitalbyggnaden uppfördes 1890-93. Den ritades av Axel Kumlien, som var sin tids auktoritet inom vårdbyggandet.

Anläggningen är en fyrålgad byggnad som omsluter en rektangulär gård. Denna lösning var troligen ett försök att anpassa byggnaden till det nordliga klimatet. Sjukhuset byggdes i en sluten rektangel så kallat borggårdssystem.

Hospitalbyggnaden inrymde sjukhusets vårdavdelningar, administration, ekonomifunktioner och tjänstebostäder. Närmare 800 patienter vistades där som mest och personalstyrkan uppgick till drygt 450.

49 *Borggården*

Inledningsvis var Borggården en oas med paradisäppelträd, en mängd stora lindar och bänkar utplacerade runt rosenrabatten som utgjorde gårdens centrum. Inne på Borggården skedde traditionsenlig underhållning för patienter 1:a maj.

Trots att mycket av den ursprungliga idyllen är borta, är Borggården fortfarande en plats för rekreation. Här hålls sommartid stora musikevenemang som samlar stor publik. Arenan rymmer 4000 personer.

50 *Bryggeriet*

1933 var Furunäsets sjukhus som ett eget samhälle vilket i stor omfattning var självförsörjande. Där fanns bland annat bryggeri, tvätteri, en stor rotfruktskällare, magasin, stall och svinhus samt verkstäder av olika slag.

Bryggeriet tillverkade malt- och kolsyrade drycker för sjukhusets behov.

Brygd skedde var fjortonde dag.

51 *Köksträdgården*

Trädgården utgjorde två hektar av sjukhusområdet. Eftersom sjukhuset bedrev både jordbruk och köksträdgård odlade man själv för den egna livsmedelsförsörjningen.

Trädgården försåg avdelningarna med blommor samt producerade bär och rotfrukter för sjukhusets behov. I trädgårdens växthus, som nu är rivet, fanns bland annat vindruvor.

52 *Parken*

Parkanläggningen var redan under hospitaltiden imponerande. Den genomkorsades av breda vägar och slingrande gångstigar som kantades av björk och blommande hägg.

I parken fanns en kaffestuga, en miniatyrgolfbana med svängande vädekvavn, en tennisbana och en dansbana med spelkur. Skötseln av sjukhusområdet krävde mycket arbete. Alla vägar och gångstigar skulle krattas. Gräsmattorna skulle slås med lie. Ordning och reda var ett signum för hela sjukhusområdet.

53 *Doktors Villan*

Huset fungerade fram till 1965 som bostad för överläkaren och hans familj. Huset representerar det sena 1800-talets villabyggnad och ritades av Axel Kumlien. Till helhetsmiljön hör ett uthus och ett litet lusthus. Huset är ett exempel på hur en högborglig bostad kunde se ut kring sekelskiftet.

54 *Sparkmuseet*

Byggnaden var tidigare överläkARBostadens och intendentvillans iskällare.

Is sågades vintertid i stora block från den närliggande älven och las in i den välisolerade byggnaden. Det nedkylda rummet fungerade som förvaringsplats för matvaror under den varma årstiden.

Numera inrymmer byggnaden världens första och enda sparkmuseum, Piteå

Sparkmuseum. I samlingarna finns bekräftelsen om Piteå som sparkens födelseort och sparkens definitiva anknytning till Piteå.

55 *Doktors Villans park*

Den för våra breddgrader fantastiska park som omger Doktors Villan är väl värd ett besök. Ingen möda sparades för att skapa en vacker inre och yttre miljö vid sekelskiftet. Allt var på förhand bestämt av arkitekter vilka hade sitt säte i Stockholm.

Träd och växter ritades in av dem medicinalstyrelsen anlidade utan tanke på de växtförhållande som rådde där de skulle planteras. Trots detta har mycket av det som planterades överlevt och växt, troligtvis mycket beroende av den omsorgsfulla omvårdnad de späda plantorna fick under uppväxttiden.